

6. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/251-16>

7. Ярмиш О. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель / О. Ярмиш, Р. Мельник // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 144–155.

УДК 340.12:342.5

Кравчук В. М.

к.ю.н., заступник начальника відділу підготовки прокурорів з організації роботи Національної академії прокуратури України

ПРАВО ГРОМАДСЬКОЇ НЕПОКОРИ У СУЧАСНІЙ ДЕМОКРАТІЇ

Розвиток сильної демократії неможливий без розроблення та закріплення у законодавстві чітких і зрозумілих механізмів учасницької демократії. До таких належать насамперед ефективна виборча система, транспарентність та прозорість публічної влади, громадський контроль її діяльності та різноманітні діалогові форми демократії зі залученням громадян до процесу прийняття управлінських рішень у державі, що стають важливими чинниками підтримки довіри та авторитету громадянського суспільства до публічної адміністрації.

Однак, це далеко не весь спектр учасницької демократії. Доволі дискусійними правоможностями суспільства у взаємовідносинах з публічною владою є громадянська непокора та народний опір, що пройшли світове становлення та сформувалися протягом кількох останніх століть як засоби кризової демократії. З однієї сторони наявність і можливість реалізації цих правоможностей народом значно посилюють морально-правове підґрунтя демократичного правління, з іншої – залишаються нестабільними та незахищеними до зловживань інструментами політичного впливу та поступу.

Право на громадянську непокору базується на особистісній автономії індивідів і аж ніяк не означає, що держава повинна виявляти байдужість щодо питань правового послуху. Якраз навпаки, така автономія передбачає зацікавленість держави у досягненні добровільного підпорядкування праву. Звідси випливає, що індивіди, які виявляють незгоду шляхом громадянської непокори, не ставлять за головну мету заперечити закон. Це, власне, акт правосвідомих громадян, що є наслідком їх власного тлумачення конституції і, хоча порушує окремі «офіційні» порядки, є законною та легітимною відповіддю на незаконну та нелегітимну вимогу [1, с. 113, 122].

Мирні зібрання, демонстрації, мітинги, що передбачені чинним законодавством і не супроводжуються правопорушеннями не є актами громадянської непокори, а скоріш сприймаються як форма реалізації політичних прав громадян, що регламентована законодавством. Оскільки саме умисне незаконне діяння політичного характеру, вчинене з метою залучення громадськості до проблем урядової політики та вимог до законодавчих органів щодо внесення змін у законодавстві, є основною сутнісною характеристикою громадянської непокори. Інститут громадянської непокори, умовно кажучи, балансує між правом і законом, проте не допускає насильства у будь-якому прояві, втім є останньою межею ненасильства.

Мирні зібрання (мітинги, демонстрації, походи) є формами виявлення публічній владі політичної незгоди, масовості та масштабності суспільного занепокоєння чи заперечення конкретних управлінських рішень. Втім, поняття мирні зібрання на сьогодні значно розширюється, адже охоплює все більше заходів публічного характеру (процесії, флешмоби, хепенінги, вуличні вистави тощо), головною метою яких є привернення уваги до тієї чи іншої проблеми, виявлення свого ставлення до певної політичної або громадської ініціативи та закликання до активної позиції та роздумів широкого кола членів суспільства.

Громадянська непокора є однією з форм учасницької демократії, яка спрямована на відстоювання вищих людських та суспільних принципів буття, характеризується публічністю та мирністю діянь щодо виявлення незгоди з конкретними рішеннями та діями влади свідомого члена суспільства, однак чиниться з порушенням закону та добровільним прийняттям учасником діяння усіх, пов'язаних з цим, юридичних наслідків.

До визначальних ознак громадянської непокори можна віднести: 1) порушення закону учасниками акції непокори з одночасним визнанням ними принципів законності та підтримки чинної у державі юридичної системи; 2) мирність діянь та відсутність насильства; 3) виявлення незгоди з конкретними рішеннями та діями влади, проте загальне визнання конституційного ладу та політичного режиму; 4) добровільність прийняття юридичних наслідків за порушення закону; 5) колективність або індивідуальність діянь. Прикладами громадянської непокори є: публічне та відкрите невиконання несправедливого закону; блокування, перекриття руху; страйки тощо.

Реалізація права громадянської непокори забезпечує: 1) артикуляцію і агрегацію обмежених прав та інтересів; 2) мобілізацію колективних та групових ресурсів для ослаблення тиску з боку влади; 3) стратегію розширення сфери впливу громадян на політичні процеси; 4) вироблення і реалізацію рішень соціально значущих проблем [2, с. 84].

Починаючи ще з 2005 року фактор об'єктивного існування права громадянської непокори активно враховується та аналізується при прийнятті управлінських рішень в Україні, й зокрема в обґрунтуваннях різних законопроектів. Наприклад, у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про введення мораторію на реприватизацію майна в Україні» № 8160 від 19.09.2005 року прогнозувалося, що набрання значних обертів процесу перегляду приватизації, фактично у напрямку звичайного переділу власності від олігархів не лише завдають відчутної шкоди економічному потенціалу держави, але й можуть призвести до саботажу новими власниками приватизованого майна, різних небезпечних акцій громадянської непокори. Очевидно зазначений аналіз і став причиною відмови від прийняття цього законопроекту.

Аналогічний прогноз надавався щодо розгляду урядового проекту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» № 9127 від 08.09.2011 року, у пояснювальній записці до якого зазначалося, що він може бути неоднозначно сприйнятий суспільством, породити протестні настрої, викликати масові акції громадянської непокори.

Про можливі наслідки протистоянь суспільства і влади аналізувалися та враховувалися і міжнародними партнерами України. Так, у ч. 2 ст. 5 Рамкової угоди між Україною та Північним інвестиційним банком від 23.12.2005 року при визначенні режимів стосовно проектів передбачено, що

Україна поширює на кожний проект повний і постійний захист й охорону від експропріації та громадянської непокори [3].

Легітимність громадянської непокори також пов'язується з природою реакції людей на недоліки публічної влади на основі конституційних прав і свобод громадян. Тому міра непокори знаходиться у прямій залежності від того, наскільки політична система поважає інтереси громадян, суспільства. Реалізація права громадянської непокори досягає перенесення проблемного поля демократії з рівня державної політики на рівень громадянського суспільства, влада стає залежною від громадян.

Комплекс базових прав кризових форм учасницької демократії (мирні зібрання; громадянська непокора та народний опір) мають різні характеристики, тактики реалізації та можливості впливу на рішення та діяльність публічної влади. У сукупності вони є важливою гарантією ефективної та сильної демократії у сучасних умовах розвитку державно-правової дійсності, функціонування дієвих механізмів та форм громадського контролю у публічно-правовій сфері.

Разом з тим, в умовах сучасної державотворчої реальності вважаємо, що пряме закріплення у Конституції України права на громадянську непокору як демократичної гарантії народовладдя є доволі передчасним, оскільки є небезпека їх тлумачення як прямого заклику до дії, що може призвести до значного дисбалансу взаємовідносин суспільства та публічної влади. Хоча, на нашу думку, у чинній Конституції України це право у непрямій формі зафіксовано та підтримуються духом Основного Закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аллан Т.Р.С. *Конституційна справедливість. Літеральна теорія верховенства права* / Пер. з англ. Р. Семківа. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 385 с.

2. Деметрадзе М.Р. *Политико-правовые аспекты гражданского неповиновения* / М.Р. Деметрадзе // *Полис. Политические исследования*. – 2007. – № 4. – С. 83-99.

3. *Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком: Міжнародний документ від 14.06.2005* // *Офіційний вісник України* від 27.09.2006. – № 37. – стор. 126. – стаття 2564.

УДК 343.1

Anzor Makharadze

Batumi Shota Rustaveli State University

Asistant Professor

ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОТЕРПЕВШЕГО В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

1. Модели правовой организации участия потерпевшего в уголовном судопроизводстве

В теории и на практике существуют две модели правовой организации участия потерпевшего в уголовном судопроизводстве. В одном случае он является самостоятельным субъектом уголовного преследования и несет